

УДК 372.881.111.1

Т. П. Дружченко

ТЕОРІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПІДГРУНТЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ОСВІТИ

Актуальність обраної теми визначається загальними тенденціями до зосередження дослідницької уваги на культурологічних аспектах комунікації, вивчення культур різних народів, збагачення власної культури здобутками та досвідом інших культур. Культурологічний бум обумовлює необхідність якісної підготовки студентів до активної участі в міжкультурній комунікації.

Вирішення цих проблем пропонують такі вчені, як-от Д. Б. Гудков, Ю. Н. Караулов, Л. П. Клобукова, В. В. Красних та ін., які зробили вагомий внесок у розвиток теорій міжкультурної комунікації та мовної особистості. Теорії комунікативної компетентності, розроблені М. Н. Вятютневим, Д. Хаймсом, Н. Хомським та ін., закладено в основу концепцій особистісно-орієнтованої освіти та методик викладання іноземних мов. Зазначеним концепціям і методикам присвячено праці М. А. Акопової, І. А. Зимньої, Р. К. Міньяр-Белоручева, Л. В. Щерби, І. С. Якиманської, та інших дослідників.

Об'єкт дослідження – процес встановлення плідного міжкультурного спілкування, в ході якого забезпечується взаєморозуміння мовних особистостей з різних лінгвокультурних спільнот.

Предмет дослідження – методика формування міжкультурної комунікативної компетентності як засобу запобігання комунікативних невдач.

Мета дослідження спрямована на теоретичне обґрунтування взаємозв'язку між теоріями міжкультурної комунікації й компетентнісним підходом та на практичне втілення методик формування міжкультурної комунікативної компетентності.

Міжкультурна комунікація передбачає особливий вид комунікації, в якій беруть участь мовні особистості з різних лінгвокультурних спільнот. Останні десятиліття відмічені значним підвищенням цікавості як до перспектив міжкультурного діалогу, так і до конкретних міжкультурних та міжцивілізаційних конфліктів. Розробка міжкультурних теорій та досліджень мовної особистості спирається на методи суміжних дисциплін – психології, етнології, культурології, адже структуралістських концепцій про мови та комунікацію недостатньо для розгляду всіх питань, пов'язаних із цією проблематикою.

Мовна особистість – один із ключових концептів в теорії міжкультурної комунікації, етнопсихології та лінгвокультурології – має інваріантну загальнонаціональну складову, яка, незалежно від індивідуальних властивостей, дозволяє робити висновки щодо

приналежності до тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти. Згідно з визначенням Ю. Н. Караулова, мовна особистість втілює «багатошаровий і багатокомпонентний набір мовних здібностей, умінь, готовностей до здійснення мовленнєвих вчинків різного ступеня складності [1, с. 29].

Саме інваріантні елементи детермінують існування загальнонаціонального мовного типу й забезпечують спілкування між носіями різних діалектів, соціальних та культурних кодів.

Аналіз колективної мовної свідомості не може здійснюватись окремо від спільноти мовних особистостей, свідомість кожної з яких має власне індивідуальне буття. В цьому контексті постає проблема окреслення меж для виділення групи мовних особистостей з етнічною мовною свідомістю – українською, англійською, японською, тощо. Така група й отримує назву «лінгвокультурна спільнота» (ЛКС). Наведене поняття близьке до понять «етносу» та «нації», оскільки основною прикметою групи є спільна культура індивідів, які входять до її складу.

Термін «лінгвокультурна спільнота» акцентує увагу на мовній та культурній єдності її членів на відміну від терміну «етнос», відзначеного дещо іншими конотаціями біологічного, генетичного та географічного характеру. Єдність колективної мовної свідомості членів лінгвокультурної спільноти обумовлена наявністю когнітивної бази – спільним фондом знань і уявлень. В свою чергу когнітивна база впливає на формування інтегруючої картини світу.

Дослідження мовних картин світу має неабияке прикладне значення за сучасних умов глобалізації та інформатизації. Виявлення універсальних і національних вимірів, компаративні дослідження важливі для лінгвістики, філософії, психології, соціології, історії, етики, культурології, етнографії та інших наук. Знання особливостей іншомовної картини світу допомагає правильно зрозуміти співрозмовника, належним чином інтерпретувати його висловлювання, вирішити проблеми перекладу й комунікації.

Неспівпадіння кодів у національних семіосферах часто призводить до комунікативних невдач у зв'язку з тим, що національно обумовлена специфіка особистості комунікантів безпосередньо впливає на форми спілкування та сприйняття контексту. Слід зауважити, що комунікативні невдачі значно поширеніші в міжкультурній комунікації, ніж у монокультурній.

Виділяють три групи причин, що викликають комунікативні провали: 1) недостатнє володіння іншомовними семіотичними системами; 2) когнітивні аспекти особистості, детерміновані національними культурами; 3) прагматичні фактори [2, с. 58]. Небезпека комунікативних невдач підсилюється тим, що комуніканти можуть не усвідомлювати, що невдача мала місце, й вважати, ніби спілкування відбувається нормально. В таких випадках конфлікт загострюється через хибну інтерпретацію комунікативної мети з боку реципієнта.

Компетентнісний підхід до освіти як засіб подолання перешкод

під час міжкультурного спілкування невід'ємно пов'язаний з комунікативним підходом, перевага якого полягає у взаємодії двох партнерів: один виражає намір спілкуватись, а інший реагує на цей намір. Головна мета компетентнісного підходу – формування комунікативної компетентності на таких засадах, як інтерактивність, автентичність спілкування, вивчення мови в культурному контексті. В процесі навчання мова та комунікація не розглядаються окремо одна від одної.

Комунікативна компетентність набуває особливого значення для теорії та практики викладання іноземних мов. Неможливо уявити функціонування іноземної мови за межами соціуму. Суспільство вносить власні корективи у спілкування як на рідній, так і на іноземній мовах. При цьому спостерігається взаємний вплив суспільних процесів і психічних процесів, що супроводжують вивчення мов.

Здійснення завдань комунікативної освіти видається можливим після тривалої колективної роботи, розробки комунікативних навчальних програм та підготовки професійних кадрів, здатних втілювати ці програми на практиці у відповідності із світовими стандартами.

Комунікативність не обмежується встановленням соціальних контактів через мовлення, оскільки є частиною значно ширшого соціокультурного контексту. Якщо раніше міжкультурна комунікація переважно асоціювалась з роботою міжнародних та політичних діячів, то нині міжкультурні контакти перетворились на звичайне явище в житті багатьох людей. Типові ситуації діалогу культур, в яких ми стикаємось з проявами чужого менталітету, стають дедалі поширенішими. За таких умов комунікативна компетентність розглядається як необхідний атрибут міжкультурного, полікультурного та міжнародного спілкування й розуміння.

Здатність пізнавати інші цінності, інший спосіб життя, поважати відмінності між «своєю» та «чужою» картиною світу, мінімізувати власну етноцентричність, встановлювати контакти з «незвичним» – все це видається не лише бажаним, а й необхідним. Кросс-культурна компетентність та грамотність виступають гарантією загальнолюдської безпеки й уникнення міжнародних конфліктів. Стосунки з іншими культурами, що будуються в межах комунікативної компетентності, дозволяють краще зрозуміти себе й подивитись на свою культуру очима іноземця.

Концепція комунікативної освіти, яка наразі визначає стратегію викладання іноземних мов у вузах, формує здатність студентів бути активним суб'єктом в усіх сферах життєдіяльності, позаяк ґрунтується на визнанні факту, що повноцінна комунікація неможлива без набуття фонових знань, які відбивають позамовну дійсність.

Подолання мовного бар'єру не забезпечує повноцінної комунікації між представниками різних культур, якщо не усунуто культурний бар'єр. Викладачі іноземної мови мають пам'ятати, що кожен окремий урок постає як «перехрестя культур», акт міжкультурної

комунікації, де більшість іноземних слів відображає уявлення про світ, обумовлені національною свідомістю. Накопичення фонових знань є обов'язковою умовою успішної реалізації міжкультурного спілкування.

Основна складність для тих, хто вивчає іноземну мову, полягає в тому, що знання та уявлення, які входять до іншомовної когнітивної бази, досить рідко експлікуються носіями мови в реальному мовленні. Саме тому, під час навчання основам комунікації іноземною мовою викладачі повинні докласти зусиль, аби іншомовна когнітивна база чи принаймні її найважливіші фрагменти стали частиною індивідуального когнітивного простору студентів. Така налаштованість дає змогу правильно підібрати матеріали для навчального процесу.

Рівень знання іноземної мови у студентів визначається не лише безпосереднім контактом з викладачем. Потрібні ситуації реального, невимушеного спілкування. На думку, С. Г. Тер-Мінасової, треба регулярно влаштовувати наукові дискусії з залученням іншомовних фахівців, проводити обговорення іноземної літератури, організовувати окремі спец. курси іноземною мовою [3, с. 27]. Доцільно запрошувати студентів брати участь в наукових конференціях, розвивати такі позакласні форми спілкування, як клуби, гуртки, відкриті лекції, наукові спільноти, де можуть збиратись студенти різних спеціальностей. Такі форми навчання не передбачають відмови від старих, перевірених часом методик, з яких викладачі запозичують найкраще та найкорисніше.

Отже, підготовка всебічно розвинених фахівців вимагає від викладачів творчого підходу й зосередженості на вдосконаленні комунікативних умінь та навичок з метою використання іноземної мови як частини культури, засобу гуманітаризації освіти та виконання спеціалізованих завдань у тій чи іншій професійній галузі. Принципово нові дидактичні методи та матеріали створюють передумови успішного спілкування між представниками різних лінгвокультурних спільнот.

Список використаної літератури

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с. **2. Гудков Д. Б.** Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : Гнозис, 2003. – 288 с. **3. Тер-Минасова С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 624 с.

Дружченко Т. П. Теорії міжкультурної комунікації як підґрунтя компетентнісного підходу до освіти

В статті розглядається взаємозв'язок між сучасними теоріями міжкультурної комунікації та застосуванням компетентнісного підходу в навчальному процесі. Висвітлено ключові концепти теорії міжкультурної комунікації та доречність їхнього вживання в інших царинах гуманітарного знання. Розроблено типологію комунікативних невдач, які стають на заваді спілкуванню представників різних лінгвокультурних

спільнот. Встановлено передумови формування міжкультурної та комунікативної компетентності студентів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовна особистість, лінгвокультурна спільнота, компетентність.

Дружченко Т. П. Теории межкультурной коммуникации как основа компетентностного подхода к образованию

В статье рассматривается взаимосвязь между современными теориями межкультурной коммуникации и внедрением компетентностного подхода в учебный процесс. Высветляются ключевые концепты теории межкультурной коммуникации и целесообразность их использования в других областях гуманитарного знания. Разработана типология коммуникативных неудач, препятствующих полноценному общению представителей разных лингвокультурных сообществ. Установлены предпосылки формирования межкультурной и коммуникативной компетентности студентов.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, языковая личность, лингвокультурное сообщество, компетентность.

Druzhchenko T. P. Theories of Cross-Cultural Communication as the Basis of Competence-based Approach to Education

The article explores the interrelation between modern theories of cross-cultural communication and the use of competence-based approach in the teaching process. The essence of a cross-cultural aspect in education is examined. The author analyses the significance of communication and cross-cultural researches for the development of competence-based models in education, as well as the current views of scholars on the issue of the use of the competency approach in the modernization of higher education. Key concepts of the theory of cross-cultural communication and appropriateness of their use in other areas of humanities are discussed. Typology of communicative failures that create barriers for successful communication of representatives of different linguistic and cultural communities is developed. Inseparable connection of competence and communicative approaches is emphasized. Key tasks of communicative education aimed at all-round development of an individual are formed. Preconditions of formation of cross-cultural and communicative competence of students are established.

Keywords: cross-cultural communication, language personality, linguistic and cultural community, competence.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., проф. Бех П. О.